

hez hasonítja a festőét. Ebben és talán egyedül ebben nincs igaza: Keserü Ilona fényes, színes, érzéki kutató festészete, amely magába foglalja a játékot és az örömet is, távol áll minden életidegenségtől. De ezt fejezi ki Tandori remek jelzője is: a *náprvilági*.

Radnóti Sándor

ELHISZEM, NOHA NEM IGAZ

Normann Lebrecht: A komolyzene anekdotakincse Válogatta és fordította Szilágyi Mihály Európa, 2002. 357 oldal, 2300 Ft

Egyszer Liszt Ferenc, időskorában, nyakába felcsapott reverendával ült zongoraszékén a Zeneakadémia egyik tantermében. Fiatal lány térdelt előtte, és erősen dolgozott a zeneszerzőn, ennek ellenére Liszt el-elbóbiskolt a hölgy munkája közben. Egyszer csak a lányka föl-emelte fürtös fejét, és így szólt csengő hangon: „Tessék felébredni, Maestro! Mindjárt élvezni tetszik!” Ez egy *Anecdote*.

Egyszer Gruberné Sándor Emma – 1910-től Kodály felesége –, aki maga is képzett muzikus volt, magához rendelte a Zeneakadémia három fiatal csillagát, Bartókot, Dohnányit és Kodályt. Mindhárman zongoráztak valamit, aztán Emma asszony ekként fogott bele értékelésbe: „Béla, maga ragyogó pianista, de úgy érzem, elsősorban a zeneszerzésben fogja kitüntetni magát. Ernő, maga még kiválóbb zongorista, mint Béla, és úgy vélem, magának inkább valóban ehhez, semmint a zeneszerzéshez van igazi tehetsége. Zoltán... Nos, Zoltán, magával még elmélyültebben meg kell ismerkednem.” Szólt, fölállt, és maga után vonta a harmadik jelöltet. Ez is egy *Anecdote*.

Egyszer odalépett Bartók Bélához egy távoli ismerőse, és gratulált a zeneszerző nemrég kötött házasságához. Mire Bartók hűvösen csak ennyit mondott: „Tisztelt uram, magának semmi köze a nemi életemhez.” Ez megint egy *Anecdote*.

„Amikor Joseph Haydn 1791-ben Londonba érkezett, úgy lenyűgözte a város mérete és pezsgő élete, hogy négy jegyzetfüzetet írt tele élményeivel. Gondos ember lévén, az *Anecdote* szóval jelölte meg azo-

kat a történeteket, amelyeket asztaltársai szórakoztatására szánt a lanyha Bécsben.” Ez nem egy *Anecdote*, hanem Normann Lebrecht A KOMOLYZENE ANEKDOTAKINCSE című kötetének első mondata. Ez a szerző harmadik magyar nyelvű könyve, a *Daily Telegraph* zenei szakírója amolyan háziszzerzőnk lett. Korábban megjelent könyvei (MŰVÉSZEK ÉS MENEDZSEREK, MAESTRO!) olyan komoly témákat tárgyaltak, mint a karmester szerepe a klasszikus zene életében, vagy hogy miként tette (részben) tönkre e műfajt a pénz. Szerzőz témák voltak, szellemes, oldott, csevegős előadásban. Lebrecht olykor felületes szerző, de ez amolyan Szerb Antal-i nemes fölszínesség, mely sok olvasót vonz, és voltaképpen senkinek sem árt. Igazságai sokszor csupán féligazságok, a szerző inkább tárcaíró, semmint komoly tudós. Új kötete már vállaltan szórakoztató jellegű, zenei anekdotákat sorol időrendben egymás mellé. Kissé pedáns e besosztás, és némiképp ellentmond a kötet jellegének. Noha a legkevésbé sem akar az lenni, ebben a szerkezetben lexikonszerű munka. De annak nem elég alapos, inkább bohókás. Az egyes zenészekről szóló anekdoták előtt aprócska életrajzok, summázó jellegű jellemzések állnak. Ravelről például mindössze ennyi: „A *repetitív BOLERO-val széles körű hírnévre tett szert, de Ravel sohasem gazdagodott meg zenéjéből.*” Pedig azt hittük, meggazdagodott. Talán viccnek szánta a szerző, de annak inkább rossz. Olykor azt gyanítjuk, a magyar szerkesztő is beledolgozott a szövegbe. Például a Leoncavallo-szösszenetbe: „A *BAJAZZÓK című opera szerzője, amelyet leggyakrabban Pietro Mascagni PARASZTBECSÜLET című dalművével együtt tűznek műsorra (ez a Par-Baj, ahogy a bennfentesek emlegetik).*” Nos, emlékszem, boldogult gyermekkoromban valóban így becéztük e két művet a magyar dalszínházban, de ez angolul valahogy nem megvalósítható.

Ha már itt tartunk, meg kell említeni, hogy fordításról lévén szó, kissé problematikus a helyzet. Ugyanis maga Lebrecht nyilvánvalóan fordította az általa közreadott nem angol szövegeket, utal is erre az előszóban, mondván, bizonyos anekdotákat azért hagyott ki, „mert lefordíthatatlan szójátéokra épülnek”. De mivel a magyar kötet is fordítás, olykor kettős fordítással állunk szemben, ami fura dolog, mindamellett mégsem kerülünk a Gangesz partjára, mint Ady verse Karinthy halhatatlan

paródiájában. De azért megfontolandó, bizonyos esetekben nem lett volna-e célszerű a már „bevett” magyar fordításokra támaszkodni, melyek nyilván az eredeti – teszem azt, a német – alapján készültek. Javarészt ilyenek a Haydnról, Beethovenról vagy Schubertől szóló adomák. Az is homályos, milyen források alapján dolgozott a szerző. Az egyes szövegek után csak felületes megjelölések állnak, mondjuk, ilyesfélék: „*Sophie Haibl, Constanze nővére.*” Minimális bibliográfiai tájékoztató sosem árt, még egy ilyen nem tudományos jellegű munka esetében sem.

Hogy mi számít anekdotának, az megint kérdéses. Nyilvánvalónak látszik, hogy e műfaj virágkora nagyjából a romantika tájára tehető, ekkor nő meg az érdeklődés a művész személye iránt, ekkor válik a művész emberként is érdekessé, és ekkor kerül közel egymáshoz élet és művészet. A romantika állította, hogy maga az élet is megformálható művészi-leg, hogy elképzelhető műalkotásként megteremtett élet. Ha ez igaz, akkor egy élet műalkotásként is élvezhető, vagyis befogadhatóvá válik, akár egy mű. A legkevésbé sem véletlen, hogy a romantika nagy szerzői olykor jelentős irodalmárok voltak. Ilyenkor persze mindenki E. T. A. Hoffmannra gondol, aki nemcsak önmaga személyében, de Kreisler karmester alakjában is tökéletes anekdotahóst teremtett. De komoly író volt Robert Schumann is, a modern értelemben vett zenekritika megteremtője, nem is beszélve Hector Berliozról, akinek emlékirata bizonyára a XIX. század egyik legmulatságosabb, leghihetelenebb irodalmi műve. (Érdekes, hogy Lebrecht alig használta.) Vagy Wagner, akinek önéletrajza elsőrendű szépprózai teljesítmény. Ezek az írásművek többnyire az önigazolás, rosszabb májjal szólva az önimádat termékei. A romantika művésze már a nyilvánosság előtt formálja személyiségét, mi sem természetesebb, hogy anekdoták hőségévé válik. Tárcanovellák alakjává – a modern újságírás ízlésének megfelelően. De a régebbi korok történetei már csak nagy kínnal gyömszölhetnek be az adoma modern ládjába. Inkább rövid novellának, semmint anekdotának érezzük például az egyik első trubadúrról, Chastelan de Coucyról közölt szöveget, akinek a szívét a gonosz férj kisüttette és megettette feleségével, a trubadúr adorált hölggyével. Nagy történet, ám inkább Boccaccio-

vagy Bandello-, nem pedig zenészdoma. Gesualdo története pedig, aki megölte feleségét és annak csábítóját, bizonyosan nem anekdota, nincs helye – vagy fals helye van – ebben a kötetben. Lebrecht ízlése nem egészen makulátlan.

Maguk az anekdoták persze vegyes színvonalúak. Olyan hangulatúakat, mint az általam felidézettek, hiába keresünk, az erotika vagy a frivolitás roppantul hiányzik a kötetből. Lebrecht célja leginkább a posztmodernével elmentés: ugyanis míg ama diskurzusban – Roland Barthes szavaival szólva – a szerző zsugorodó kis szobrocska a mű margóján, addig e kötet egyik fő törekvése éppen az, hogy visszaállítsa a művész személyes élettörténetének jelentőségét. (Ami persze romantikus törekvés, ha okfejtéseim igazak.) „*Persze nem feltétlenül kell ismerni a szerzőt ahhoz, hogy élvezzük a zenéjét. Egy jellemző anekdota mégis elősegítheti a mélyebb megértést, és további zenehallgatásra ösztönözhet. Ha igazán találó, még az élvezetét is fokozhatja.*” Lehetséges. De nehéz megmondani, mi az, ami jellemző. Ha már Haydn szóba került, idézzünk fel egy nagyszerű anekdotát életéből, amely sajna szintén nem szerepel a Lebrecht-gyűjteményben. Amikor Mozart megírta a Haydnnak ajánlott hat műből álló nagy vonósnégyes-sorozatát, egy részét eljátszották a mesternek. Haydn megilletődve hallgatta, aztán odalépett Mozart apjához, és ezt mondta a második hegedűspultnál vitézkedő Leopoldnak: „*Isten látja lelkemet, őszinte ember vagyok, meg kell mondjam, fiaura a legnagyobb zeneszerző, akit személyesen ismerek.*” Ez – ha igaz egyáltalán – mélyen jellemzi a szerény és végtelenül korrekt Haydnt. Ráadásul ítéletét igazolja az utókor, Mozartnál nagyobb zeneszerzőt tényleg nem ismerhetett a XVIII. század nyolcvanas éveiben. Persze ez semmit sem árul el arról, milyen zeneszerző volt Haydn. De azt bizonyosan megmutatja, hogy az egyes művészek közti vetélkedés gyakran hatalmas erővel mozdtítja elő a művészet ügyét. Mozart le akarta győzni Haydnt a vonóskvartett műfajában; Haydn elegánsan kapitulált, de csak ideiglenesen, hogy aztán még nagyszerűbb vonósnégyesekkel ragadja magához ismét a pálmát. Így ment ez boldogabb korokban.

Lebrecht azt gondolja, hogy kötete elősegítheti egy-egy művész valódi, torzítatlan arcmásának megteremtését. Forman és Schaffer sze-

rinte eltorzított Mozart-képmására hivatkozik, és úgy véli, ez „*azt tanúsítja, égetően szükséges volna olvasmányosan restaurálni a nagy komponisták eredeti portréját*”. Am eközben ő maga is közli a Karoline Pichler által feljegyzett esetet a nyávogó, asztalokon ugráló Mozarttról, ami egyik kulcsjelenete volt Forman filmjének. Hildesheimer Mozart-biográfiájában ugyancsak hivatkozik Pichlerre, és azt állítja, talán ez a hiteles Mozart-kép. Ugyan ki tudja, melyik az eredeti? Hildesheimer persze levonja a konzekvenciát, szerinte Mozart élete egyáltalán nem írható meg. Ki tudja.

„Ha igaz egyáltalán” – írtam, és ez Lebrechtnek is fejtörést okozott a válogatásban: „*Őrök gond az anekdota hitelessége*.” Magam azt gondolom, hogy ez csak elenyészően fontos. Ha nem teljesen abszurd, az adoma lényege nem az igazság, hanem a történet tanulsága vagy csattanósága. „Ha nem igaz is, jól van kitalálva”, mondja az olasz – és ha egy anekdotát hallunk, érzjük be ennyivel. Magam például e cikk kedvéért összekevertem egy Lisztről és egy Csontos Gyuláról szóló anekdotát.

Csont András

VITA

KORTÁRSUNK-E MARTIALIS?

A görög és római költészetnek manapság nem valami magas az árszíja. Hovatovább nemcsak az ókori költészet, hanem a római és görög költők fordításait tartalmazó könyvek is nehezen hozzáférhető régiségekké archiválódtak. Jövőre nem kevesebb mint negyven éve lesz, hogy az utolsó átfogó római költői antológia megjelent Szepessy Tibor szerkesztésében, és húsz éve, hogy – ugyancsak Szepessy fáradhatatlan szerkesztői munkájának talán legfontosabb eredményeként – napvilágot látott a GÖRÖG KÖLTŐK ANTOLÓGIÁJA. (Ez utóbbi szerencsére tavaly óta, felfrissített kiadásban ismét kapható.) Új fordítás az utóbbi tíz évben alig született, ami van, az a költőietlenség mellett olykor még pontatlan is: arra se jó, hogy latint tanuló gimnazisták puskázzanak belőle.

Mostanában valami mégis mintha megmozdult volna: négy új ókori fordításkötet is megjelent. (Talán nem egészen felesleges emlékeztetni rá, hogy mind a négy kötet több-kevesebb erotikus vagy éppenséggel pornográf verset is tartalmaz, sőt egyik-másik esetben épp az ilyen tartalom volt a szerkesztés legfőbb szempontja.) A Kirké válogatást adott ki a priapusi versekből, a Kalligram számára Csehy Zoltán készített reprezentatív görög-római gyűjteményt HÁRMAN AZ ÁGYBAN címmel, illetve két teljesen különböző összeállításban, a Kirkénél, illetve a Magyar Könyvklubnál megjelentek Martialis válogatott versei is. A *Holmi* márciusi száma ez utóbbi, Adamik Tamás szerkesztésében, jegyzeteivel, utószavával és nem kis részben fordításában megjelent könyvről közölt recenziót Szepes Erika tollából.

A könyvről szóló dicséző kritikát csak azért nem nevezném teljes egészében elhibázottnak, mert a recenzens túlnyomórészt nem a könyvről ír, hanem Martialisról. Bár, ami azt illeti, már az olyan kijelentések értéke is vitatható, hogy „*az olvasót elsősorban az érinti meg, ami Martialis ambivalens világerzetének oka: az Urbs vonzása és tisztítása*”. Mert ha valami megérinti Martialis olvasóját, az elsősorban nyilván a humor. Ehhez a rendkívül széles skálán mozgó humorhoz pedig, amely a szelíd tréfától a baráti csipkelődésen, az ártatlan irónián és a maró gúnyon át a megsemmisítő, gyilkos kacajig terjed, bizonyára más egyebnek is van valami köze, mint pusztán „*az Urbs vonzásának és tisztításának*”. A hagyományok, a körülmények és Martialis egyénisége által meghatározott poétikai alaphelyzetet annál, hogy ráfogjuk: „*bipoláris*”, bizonyára árnyaltabban is lehetne jellemezni. Mert ha csak annyit tudunk mondani, hogy Martialis fogékony volt a fonákságokra, és ezeknek a korabeli Róma széles tárházát nyújtotta, akkor nem is érdemes többet beszélni a dologról.

A kötetben mintegy kétszázhatvan vers szerepel Martialis körülbelül ezerkétszáz epigrammára rúgó életművéből. Ebbe nem számítottam bele a 13., illetve 14. könyvet, amelyek XENIA-nak (Ajándékok), illetve APOPHORETÁ-nak (Küldemények) nevezett kétsoros darabjai, afféle csomagkísérő szlogenek, inkább csak életmódtörténeti forrásként érdekesek, irodalmi becsük gyakorlatilag nincs. Annál furcsább, hogy a válogatáskötetben mégis szere-